

ПІДГОТОВКА КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ В УМОВАХ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Юденкова О.П. кандидат пед. наук, доцент кафедри методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

У 2022 р. розпочався новий етап з просування України на європейському шляху розвитку, що сприяло подальшим реформам, стало стимулом для влади і громадян країни до подальшої адаптації національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, подальша секторальна інтеграція тощо. Євроінтеграція України відбувається в умовах широкомасштабної російської інтервенції. Набуття статусу кандидата на вступ в ЄС важливий, але не завершальний етап євроінтеграції. Тому, навіть в умовах війни, необхідно не збавляти темпів на шляху до ЄС, використовувати переваги нового статусу, здійснювати реформи, необхідні для набуття членства в ЄС і забезпечувати умови для повоєнного відновлення України за європейськими нормами і стандартами. Отже, дане питання є надзвичайно важливим у контексті як зовнішньо-економічних так і внутрішніх чинників розвитку економіки України через ринки праці.

Першим актуальним питанням наразі є зв'язок між кваліфікаціями з України та держав-членів ЄС не лише для українців в ЄС. Щоб країна могла почати відбудову, ринку праці України терміново потрібні вмілі та кваліфіковані професіонали. Багато переміщених українців, які нині працюють або навчаються в ЄС, повернуться додому, щойно це стане можливо та безпечно. «Встановлення зв'язку між нашими системами кваліфікацій ніколи не було таким важливим, як зараз, і це потребуватиме подальшої роботи. Забезпечення якості є засадничим принципом Європейської Рамки Кваліфікацій (ЄРК). Воно вважається основою взаємної довіри між країнами та системами, що, своєю чергою, є визначальним чинником успіху в процесі зіставлення з ЄРК. Згідно з критеріями зіставлення, країни, які здійснюють зіставлення своїх національних рамок кваліфікацій із ЄРК, повинні зв'язати свої механізми забезпечення якості з НРК і забезпечити їх

відповідність із загальними принципами ЄРК щодо забезпечення якості, хоча підходи можуть відрізнятися, залежно від національних особливостей і з огляду на галузеві відмінності. У процесі порівняння ЄРК та української НРК брали активну участь багато українських зацікавлених сторін, серед яких представники таких установ і організацій: Міністерство освіти і науки, Національне агентство кваліфікацій, Національний інформаційний центр академічної мобільності (ENIC), Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти, соціальні партнери, громадські організації, університети, обласні навчально-методичні центри, заклади професійної (професійно-технічної) освіти, заклади загальної та вищої освіти»[1]. За таких обставин кваліфікації мають значення, адже вони можуть відкрити людям доступ до кращих можливостей розвитку та кар'єрного зростання у будь-яких кризових обставинах. Системно працювати над розробкою професійних стандартів, акредитацією кваліфікаційних центрів, запровадженням технологій Індустрії 4.0 можуть об'єднані за кластерним принципом галузеві підприємства.

Другим напрямом, на який ми хочемо звернути більше уваги є питання кадрового забезпечення функціонування економіки країни загалом і діяльності практично кожного суб'єкта господарювання, що сьогодні набуває в Україні також набуває яскравих ознак загрози для її національної безпеки. Бо окрім військових дій, внаслідок неефективно проведеної реформи децентралізації найбільш кризового становища набуває підготовка кадрів у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. Попри все це, тягар накопичених десятиріччями проблем не дозволяє успішно проводити модернізацію системи професійної (професійно-технічної) освіти без ефективного залучення соціальних партнерів (роботодавців) на основі інноваційних виробничих систем.

У контексті нашого дослідження робимо **припущення**, що розвиток промислових кластерів в Україні може стати важливим механізмом інноваційного розвитку не тільки економіки, а й всього українського суспільства, впливовим інструментом в процесі формування людського капіталу відповідно до регіональних, загальнодержавних та глобальних трендів ринку праці. Також

кластери можуть слугувати драйверами у процесі реформи професійної освіти. Відповідно **мета дослідження** - інноваційні підходи до формування кваліфікованих кадрів в умовах кластеризації національної економіки: виклики та можливості.

Кластерні мережні структури є невід'ємною складовою інноваційної інфраструктури економіки. Кластеризація економічних процесів визначає на перспективу конкурентоздатність і в кінцевому разі — життєздатність української економіки. А тому саме кластеризація має стати сьогодні стержнем стратегічного планування соціально-економічного розвитку України на довгострокову перспективу. Незважаючи на те, що концепція кластерів існує вже чималий історичний період, поняття «кластер» має різні значення в різних країнах Європи.

Вивчення питань кластеризації, наукового обґрунтування кластерних механізмів та ініціатив знайшло відображення в працях таких вчених, як М. Портер - відомий американський економіст, який активно досліджував концепцію кластерів, А. Брувер, К. Дудкіна, Г. Іванченко, Е. Карепетян, В. Капустин, О. Ніколюк, А. Шаститко та інші. Проте, питання впливу кластерів на підготовку кваліфікованих робітників майже не розглядалося науковцями.

Найбільш успішні інноваційні кластери формуються там, де здійснюється або очікується прорив у галузі техніки та технології виробництва з подальшим виходом на нові ринкові ніші. Тому, багато країн все активніше використовують кластерний підхід у формуванні та регулюванні своїх національних інноваційних програм. Наприклад, завдання формування і зміцнення регіональних інноваційних кластерів в США (як приклад, Кремнієва долина) була поставлена в число найважливіших національних пріоритетів. Особлива увага приділяється визначенню та підтримці тих інновацій, які забезпечують довгостроковий розвиток. Практика розвинених країн в області кластеризації регіональних економік довела, що кластери виконують роль точок зростання внутрішнього ринку, в результаті відбувається підвищення конкурентоспроможності регіону.

Більшість науковців та експертів визначають кластер як географічну концентрацію подібних, суміжних та додаткових підприємств та організацій з активними каналами для бізнес-транзакцій, комунікацій та діалогу, які спільно використовують спеціалізовану інфраструктуру, робочі ринки та послуги, і зі спільними можливостями чи загрозами. Кластер має включати певну мінімальну кількість складових, і якщо відповідна мережа не включає їх, то таке утворення неможливо віднести до кластеру, або можна віднести до кластеру, який тільки формується. Наприклад, відсутність в структурі формування хоча б одного із видів інноваційної складової (інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, венчурних фондів, закладів вищої чи професійної освіти, науково-дослідних організацій) свідчить, що це не кластер, бо він не має інноваційної складової, а значить не відповідає вимогам конкурентозданості і не потребує державної підтримки як конкурентоздатне формування в стратегічній перспективі [2, С.146].

У контексті нашого дослідження можемо стверджувати, що виробничі кластери грають важливу роль у підготовці кваліфікованих робітників через різноманітні механізми та взаємодії, які вони створюють в межах спільного інноваційно-промислового середовища. Пропонуємо розглянути такі **можливості впливу** виробничих кластерів на процес підготовки майбутніх кваліфікованих робітників:

- **Синергія та взаємодія підприємств з закладами професійної та вищої освіти.** Кластери об'єднують галузеві підприємства, які працюють у схожих або взаємопов'язаних сегментах галузі в одному регіоні (територіальній громаді). Це створює унікальне сприятливе середовище для обміну ідеями, найкращими практиками та інноваціями. Кластери можуть сприяти створенню партнерств з університетами та закладами професійної освіти, щоб адаптувати навчальні програми до потреб промисловості та забезпечити високий рівень відповідності освітнього процесу реальним вимогам ринку праці. Ця взаємодія відіграє важливу роль у формуванні професійних компетентностей майбутніх працівників галузі відповідно до вимог саме роботодавців.

- **Забезпечення доступу до навчальних ресурсів (сучасної виробничо-практичної бази).** Виробничі кластери можуть сприяти встановленню партнерських відносин з закладами освіти для реалізації дуальної форми здобуття професійної освіти, для підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної та вищої освіти, і це може полегшити доступ до спеціалізованих програм навчання, оволодіння інноваційними виробничими технологіями та розвитку сучасних навичок у майбутніх працівників.

- **Сприяння створенню галузевого інноваційного середовища.** Кластери часто стають інноваційними центрами, або створюють такі центри для трансферу технологій на базі закладів освіти, де нові технології і підходи випробовуються та впроваджуються. Це створює підґрунтя для появи нових видів робіт, апробовуються нові трудові функції персоналу а, отже, і нових вимог до професійних кваліфікацій робітників.

- **Створення мереж для розвитку навичок персоналу.** Це забезпечується через проведення галузевих конкурсів професійної майстерності за прикладом WorldSkills, що спрямовані на підвищення престижу робітничих професій. У кластерах підприємства можуть об'єднувати свої зусилля для спільного навчання та розвитку персоналу не тільки за переліком професійних компетентностей, а й в цілому задля формування цінностей роботи в певних секторах економіки, формування позитивного ставлення до галузевих професій, розв'язання проблем різноманітності на робочому місці, формування мета навичок. Такі кластерні можливості сприяють зміцненню корпоративної культури, створюються умови для відкриття корпоративних університетів з підготовки лідерів, створюються умови для обміну досвідом та збагачення професійних навичок працівників, що так важливо в умовах переходу до сингулярного світу.

- **Забезпечення сталого розвитку.** Виробничі кластери, спрямовані на підготовку кваліфікованих робітників, можуть спільно розробляти заходи щодо переробки промислових відходів та враховувати виклики сталого розвитку. Це означає, що вони можуть спільно об'єднавши ресурси розробляти та

впроваджувати програми, спрямовані на розвиток екологічно чистих технологій та стандартів.

Саме для вивчення зазначених питань у межах діяльності «Кластера поліграфічної індустрії, видавництва та цифрових технологій: логістика, сервіс, якість» із оновлення відповідно до техніко-технологічного розвитку галузі процесу підготовки кадрів було ініційоване фокус-групове дослідження **«Шляхи підвищення інвестиційної привабливості та інноваційної діяльності видавничо-поліграфічної галузі м. Дніпро. Логістичні пріоритети для впровадження експертних політик»**, у якому сфокусовано увагу на проблемах у роботі поліграфістів після року війни, у тому числі труднощах із забезпечення висококваліфікованими працівниками та шляхах вирішення проблем [3].

Учасникам дослідження організатори запропонували взяти участь в опитуванні, яке включало 15 запитань. На окремі з них передбачався один варіант відповіді, в інших випадках можна було обрати декілька варіантів. Фокус-групове дослідження проводилося впродовж березня-квітня 2023 р., фактично за рік після початку відкритої агресії росії. За цей час більшість друкарень Центральної та Східної України пережили декілька стадій: шок, спроби відновити виробництво, переформатування роботи (в багатьох компаній), повернення до планової роботи. Але, звісно, казати про відновлення повноцінної роботи зарано. Втім напрацювання провідних друкарень Дніпропетровщини та інших регіонів України під час першого року війни дадуть їм змогу відновити обсяги виробництва, щойно з'явиться така можливість.

Результати дослідження свідчать, що всі поліграфічні компанії-учасники Кластеру частково змогли вирішити кадрові питання та наразі майже не відчують брак фахівців, бо відбулися процеси оптимізації виробництва, прийнято до компаній внутрішньо-переміщених осіб. Поряд з цим, технологічно компетентних фахівців бракує, а відповідно з цим, потребує оновлення зміст підготовки майбутніх поліграфістів у кризовий період та у повоєнний час відновлення економіки України.

Очікування в учасників Видавничо-поліграфічного кластеру пов'язані з розвитком ситуації на фронті. Дехто вважає, що Дніпро й досі перебуває у великій небезпеці. Всі одностайні в думці, що попри складнощі треба працювати і не лише тримати підприємства на плаву, але й дбати про розвиток: йдеться про технічне переоснащення, яке вже триває, великі інвестиційні проєкти, відновлення чи розвиток експортної складової тощо.

Після Перемоги більшість учасників Видавничо-поліграфічного кластеру Дніпропетровщини очікують на покращення інвестиційного клімату та привабливості поліграфічної індустрії. Кластер вже довів свою ефективність, об'єднавши інтереси державних структур, науковців та виробників, заклади професійної освіти. Методику підготовки кваліфікованих робітників для галузі у сучасних умовах забезпечує Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти через науково-дослідну роботу над темою «Трендвогчінг ринку праці в системі підготовки і підвищення кваліфікації фахівців в умовах повоєнного відновлення України». Маючи певні пріоритети діяльності (проведення регіональної поліграфічної виставки, конференцій, воркшопів, спільна інноваційна діяльність з закладами професійної та вищої освіти, залучення нових учасників тощо), Правління Кластеру швидко переорієнтувало його роботу на зовнішньо-економічну діяльність. Ця діяльність має декілька складових: популяризація можливостей друкарень регіону у Європі; участь у провідних міжнародних виставках друкарської індустрії та пакування спільним стендом Кластеру; пошук інвесторів, готових вкладати у розвиток друкарських підприємств регіону; покращення матеріально-технічної бази, рівня автоматизації друкарських компаній Дніпра та навчально-виробничих майстерень закладів професійної та вищої освіти; утворення спільних підприємств різних напрямків діяльності; навчання виробників, керівників підприємств та науковців за кордоном та на базі новоствореного Центру інноваційних витрат кластеру; обмін досвідом з провідними закладами поліграфічного та пакувального профілю Західної Європи; застосування технології симуляторів для навчання майбутніх поліграфістів у закладах

професійної освіти; створення міжрегіональних стратегічних альянсів; залучення додаткових грантів на розвиток видавничо-поліграфічних підприємств та профільних закладів освіти.

На основі проведеного дослідження приходимо до кількох ключових висновків, які сприятимуть удосконаленню системи підготовки фахівців в умовах формування виробничих кластерів та повоєнного відновлення економіки України.

У першу чергу, проведене дослідження підтверджує, що існуючі виробничі кластери можуть ефективно стимулювати обмін знаннями та передовими технологіями як між підприємствами так і закладами освіти, що сприяє формуванню нових навичок та компетенцій у майбутніх працівників галузі. Це визначено як ключовий механізм для впровадження інновацій та високотехнологічних рішень у виробництво.

Другий висновок стосується важливості партнерства між кластерними підприємствами та закладами освіти, неурядовими організаціями, Національним агентством кваліфікацій, Міністерством освіти і науки України щодо розроблення професійних стандартів, переопрацювання освітніх професійних стандартів на компетентнісній основі тощо. Взаємодія із закладами вищої освіти дозволяє створювати спеціалізовані програми (програми для підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної освіти), які відповідатимуть реальним вимогам ринку праці, забезпечуючи випускникам необхідні навички та знання для успішної кар'єри в обраній галузі.

Третій висновок стосується необхідності сприяння сталому розвитку через вдосконалення екосистеми підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Враховуючи сучасні виклики, такі як екологічні аспекти та соціальна відповідальність, кластеризація національної економіки може служити платформою для розвитку екологічно чистих технологій та підвищення стандартів у сфері корпоративної відповідальності.

У підсумку, наше дослідження вказує на те, що реформування системи підготовки кваліфікованих робітників у контексті кластеризації національної економіки є стратегічно важливою для підтримки конкурентоспроможності регіонів держави, України в цілому і в контексті євроінтеграційних процесів. Наші висновки можуть слугувати основою для розробки ефективних політик у сфері освіти і навчання, працевлаштування, що спрямовані на створення висококваліфікованої робочої сили, адаптованої до вимог сучасного виробництва та економіки.

Список використаних джерел

1. Звіт про порівняння європейської рамки кваліфікацій і української національної рамки кваліфікацій. URL: <http://surl.li/fcпур>
2. Наумов О.Б. Інституційні детермінанти й стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства / І.Б. Жилияєв, О.Б. Наумов, Л.М. Наумова // *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. - 2016. - № 5. - С. 89-95.
3. Ніколюк О.В. Теоретико-методологічні засади кластеризації національної економіки / О.В. Ніколюк // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2017. - № 16. - С. 143 – 146.
4. Юденкова О.П., Ісаєва Н.Ю. Презентація фокус-групового дослідження «Шляхи підвищення інвестиційної привабливості та інноваційної діяльності видавничо-поліграфічної галузі м. Дніпро. Логістичні пріоритети для впровадження експертних політик»/ *Сучасні моделі професійної освіти і навчання як джерело інноваційних трансформацій та механізм інтеграції до європейського та світового економічного простору: електронний зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 21 – 23 вересня 2023 р. . С. 52 – 83. URL: <https://bit.ly/3G9zleL>*